

Andrzej Wadas

ORCID: 0000-0002-9239-7521

Akademia Ignatianum w Krakowie

Od Grobu Pańskiego po groby Gułagu. Michał Jankowski i jego potomkowie na Syberii, w Kraju Przymorskim i Korei w latach 1864–1945

**From the Tomb of the Lord to the Tombs
of the Gulag. Michał Jankowski and His
Descendants in Siberia, Primorski Krai
and Korea in 1864–1945**

Abstrakt

Celem artykułu jest próba całościowego ujęcia trajektorii losu trzech pokoleń rodziny Jankowskich na Syberii, w Kraju Przymorskim oraz w Korei w latach 1864–1945 poprzez pryzmat osiągnięć gospodarczych, kulturowych i naukowych. Założycielem dalekowschodniej gałęzi rodu był Michał Jankowski (1842–1912) zesłany na Syberię za udział w powstaniu styczniowym. Współpracownik Benedykta Dybowskiego, człowiek o niespożytej energii, podejmował wielorakie inicjatywy, wśród których było myślistwo, zbieranie dzikiego żeń-szenia, administrowanie kopalnią złota. W 1880 r. osiadł na Półwyspie Sidiemi, w pobliżu Władywostoku, gdzie założył gospodarstwo rolne specjalizujące się m.in. w hodowli koni rasowych oraz uprawie ogrodniczej żeń-szenia. Oprócz działalności

agronomicznej prowadził badania przyrodnicze i archeologiczne, a pozyskane okazy i artefakty wysyłał do muzeów rosyjskich oraz europejskich. Tradycję ojca w drugim pokoleniu kontynuował Jerzy (Jurij) Michajłowicz Jankowski (1879–1956). Obdarzony podobnym charakterem i talentem, praktyki rolniczej uczył się w Teksasie i na wydziale rolnym uniwersytetu w St. Louis (Missouri). Rozszerzył on gospodarstwo o rybołówstwo przemysłowe oraz uprawę ryżu. Zajęcie Dalekiego Wschodu przez wojska bolszewickie w 1922 r. zmusiło rodzinę do emigracji do Korei oraz Mandżurii. Nową siedzibę rodową nazwano Nowiną. Została zbudowana nad rzeką Ompo, w pobliżu miasta Ch'ŏngjin, około 200 km na południe wzdłuż linii brzegowej Korei od ujścia rzeki Tumen. Nowina była nie tylko nowoczesnym gospodarstwem rolnym prowadzącym wyspecjalizowaną hodowlę zwierząt oraz sadownictwo, ale stanowiła również enklawę rekreacyjną, kulturową i duchową, ze szkołą dla dzieci, teatrem letnim, cerkwią prawosławną oraz kurortem wypoczynkowym dla wczasowiczów. Trzecim, najbardziej znanym przedstawicielem rodu był Walery Jurewicz Jankowski (1911–2010). W 1945 r. wstąpił on wraz z bratem Jerzym do Armii Czerwonej, gdzie ze względu na znajomość języka koreańskiego i japońskiego pełnił funkcję tłumacza wywiadu wojskowego przy sztabie 25 Armii. Obydwaj bracia przebywali w P'yŏngyang. Na początku 1946 r. zarówno ojciec Jerzy, jak i Walery zostali aresztowani i skazani na łagry. Rodzina uległa rozproszeniu po świecie: od Australii po Amerykę Północną i Południową. Gospodarstwo Jankowskich w Korei zostało znacjonalizowane. Jankowscy odnieśli spektakularny sukces w dalekowschodniej Rosji, ponieważ potrafili zastosować tradycyjny etos szlachecki opierający się na poszerzonej strukturze rodzinnej oraz czeladzi służebnej, co zdołali połączyć z rycerskim hartem ducha i otwartością na świat pogranicza zamieszkałego przez różne grupy etniczne.

Słowa kluczowe: Korea, Michał Jankowski, Jerzy Jankowski, Walery Jankowski, rodzina Jankowskich, Sidiemi, Nowina, Lukomorie

Abstract

This article focuses on the trajectory of life of the three generations of the Jankowski family in Siberia, Primorski Krai and Korea in the years 1863–1945 in terms of their economic, cultural and scientific achievements. The founder of the Far Eastern branch of the family was Michał Jankowski (1842–1912). Exiled to Siberia for participation in the January Uprising of 1863, as a man of indefatigable energy and collaborator of Benedykt Dybowski, he undertook many initiatives, including hunting, wild ginseng collecting and a gold mining administration. In 1880 he settled on the Sidiemi Peninsula near Vladivostok, where he established a farm specializing in horse breeding and ginseng gardening. In addition to farming, he conducted natural history and archaeological research and sent

the acquired specimens and artifacts to Russian and European museums. The tradition of his father was continued in the second generation by Jerzy (Jurij) Mikhailovich Jankowski (1879–1956). Endowed with similar character and talent, he studied agriculture and husbandry in Texas and at the agricultural faculty of St. Louis University in Missouri. He expanded the farm to include commercial fishing and rice cultivation. The occupation of the Far East by the Red Army in 1922 forced the family to emigrate to Korea and Manchuria. The new family seat called Novina was built on the Ompo River near the town of Ch'öngjin, about 200 kilometers south along the Korean coastline from the mouth of the Tuman River. It was not only a modern farm with specialized animal husbandry and fruit farming, but was also a recreational, cultural, and spiritual enclave, with a school for children, a summer theatre, an Orthodox church, and a resort for holidaymakers. The third and the most famous representative of the family was Walery Jurewicz Jankowski (1911–2010). In 1945, he joined the Soviet Army, where, due to his knowledge of Korean and Japanese, he served as an interpreter for the military intelligence at the headquarters of the 25th Army in P'yöngyang. At the beginning of 1946, both Walery and his father were arrested and sent to the labor camps. The family was scattered around the world, from Australia to the North and Latin Americas and the farm was nationalized. The Jankowsky family achieved spectacular success in the Russian Far East and in Korea because they were able to apply the traditional Polish gentry ethos based on the extended structure of family and servants, which they were able to combine with a chivalrous fortitude and openness to challenges of life in the borderlands inhabited by various ethnic groups.

Keywords: Korea, Michał Jankowski, Jerzy Jankowski, Walery Jankowski, Jankowski Family, Sidiemi, Novina, Lukomorie

Niniejszy artykuł stanowi pogłębienie problematyki, która została zarysowana w pracy poświęconej relacjom świata zachodniego z Koreą w latach 1876–1910, a dotyczy m.in. słabo przebadanego wkładu polskiego w dynamikę wczesnych kontaktów między Zachodem a Koreą, wśród których uczestników ze strony polskiej najważniejszą postacią był Wacław Sieroszewski – autor pierwszej monografii poświęconej cywilizacji koreańskiej. Tymczasem w naszej ocenie Wacław Sieroszewski Koreę znał słabo, powierzchownie i w sposób nazbyt zideologizowany¹. Pierwszymi

1 Andrzej Wadas, *W Krainie Porannej Cizy i śnieżnopiórych żurawi. Zachód a Królestwo Chosön. Historia wczesnych kontaktów XVI–XIX w. Studium historyczno-kulturoznawcze*

Polakami, którzy poznali Koreę od środka, żyjąc w latach 1922–1945 wśród jej rodzimych mieszkańców, ucząc się ich kultury i języka, była rodzina Jankowskich, która w ciągu trzech pokoleń odniosła spektakularny sukces w Rosji Zabajkalskiej, odciskając swe piętno na rozwoju gospodarczym, naukowym i kulturalnym Kraju Ussuryjskim, Mandżurii i północnej Korei².

Jankowscy nadal czekają na swego historyka, przy czym sprostac zadaniu mogłaby zapewne tylko grupa badaczy prowadząca interdyscyplinarne badania. Same źródła archiwalne poświęcone rodzinie rozproszone są od Warszawy, Moskwy i Petersburga po Szanghaj, Sydney, Toronto i Los Angeles oraz wymagają znajomości języka polskiego, rosyjskiego, koreańskiego, japońskiego, chińskiego i angielskiego. Jako że poszczególni członkowie rodziny prowadzili wszechstronną i wielokierunkową działalność, która obejmowała nauki przyrodnicze, inżynieryjne, społeczne, historyczne, archeologiczne, badania powinny być prowadzone w sposób wielowątkowy i interdyscyplinarny. Michał Jankowski był biegły w ciesielce, myślistwie, żegludze rzecznej i morskiej, znał się na hodowli koni, jeleni, opanował ogrodową uprawę żeń-szenia, prowadził przy tym badania naukowe nad florą i fauną. Jerzy Jankowski przejął umiejętności ojca i dodał do nich hotelarstwo oraz turystykę rekreacyjną w północnej Korei. Walery, w trzecim pokoleniu, obdarzony tym samym hartem ducha i niepospolitym talentem literackim, stał się strażnikiem rodzinnej pamięci. Rodzina Jankowskich dwukrotnie zakładała i traciła wzorcowe gospodarstwa rolno-hodowlane; pierwsze, Sidiemi, funkcjonowało w pobliżu Władywostoku na półwyspie nazwanym później imieniem

(Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2021), 374–378. O prometeizmie i socjalizmie Sieroszewskiego jako probierzu postępu cywilizacyjnego: Andrzej Wadas, „The Two Chivalrous Nations. Waclaw Sieroszewski and the Japanese Presence in Korea”, *Perspektywy Kultury* 19/4 (2017): 107–124.

- 2 O wczesnej ekspansji rosyjskiej w regionie zabajkalskim: Joseph Sebes, *The Jesuits and the Sino-Russian Treaty of Nerchinsk (1689)*. *The Diary of Thomas Pereira* (Rome: Insitutum Historicum S.I. 1961). O eksploracji Kraju Ussuryjskiego, który przeszedł w orbitę wpływów rosyjskich na mocy konwencji pekińskiej z 1860 r.: Mikołaj Przewalski, *Podróż po Kraju Ussuryjskim 1867–1869* (Zawadzkie: Atra, 2018); Arsenyev K. Vladimir, *Across the Ussuri Kray: Travels in the Sikhote-Alin Mountains*, przekł. Jonathan C. Slaughter (Bloomington: Indiana University Press, 2016); Jurij Jankowski, *Połwieka ochoty na tigrow* [przekład polski: 50 lat życia w tajdze (Zawadzkie: Atra, 2018)]; Andrew Malozemoff, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904* (New York: Octagon Books, 1997). Z perspektywy koreańskiej najlepsze wprowadzenie do problematyki: Donald N. Clark, *Living Dangerously in Korea. The Western Experience 1900–1950* (Norwalk: Eastbridge, 2003), 142–155.

założyciela w latach 1880–1922, drugie, nazwane od herbu rodzowego Nowiną, w latach 1922–1945 w Korei³.

W polskiej historiografii Michał Jankowski i jego potomkowie należą do zapomnianych. Złożyło się na to kilka powodów. Jankowscy nie powrócili do Polski po odzyskaniu przez kraj niepodległości, poślubiali na ogół Rosjanki – co było wówczas czymś nagannym w patriotycznych kręgach szlachty i inteligencji polskiej – bliższy też im był patriotyzm geograficzny powiązany z ziemią i kulturą niż państwowy zakorzeniony w języku i etnosie⁴. Po II wojnie światowej Jankowscy zostali wymazani również z pamięci rosyjskiej jako „biali” reakcyjniści i kułacy. Rosnącym zainteresowaniem zaczęli się cieszyć w Rosji dopiero w ostatniej dekadzie XX w., co było wynikiem działalności Walerego Jankowskiego, postępu badań nad „białą” diasporą rosyjską oraz rozwoju studiów koreanistycznych⁵. W historiografii zachodniej są obecni w pracach autorów badających diasporę rosyjską w Harbinie i Korei oraz poprzez przekłady dwóch książek wspomnieniowych Walerego Jankowskiego⁶. Do najbardziej znanych historyków amerykańskich badających losy Jankowskich

-
- 3 Najpełniejszy opis sagi rodu: Walerij Jankowskij, *Ot groba Gospodnia do groba GULA-Ga* (Kowrow: Masztiest, 2000). Książka ukazała się w przekładzie na język angielski jako: Valery G. Yankovsky, *From the Crusades to Gulag and Beyond*, transl. Michael Hintze (Sydney: [b.n.w.], 2001).
 - 4 Protoplasta dalekowschodniej gałęzi rodu nie jest notowany w *Polskim Słowniku Biograficznym* ani w *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN*, wymienia go Waclaw Słabczyński, Tadeusz Słabczyński, *Słownik podróżników polskich* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1992), 154–155. Z najważniejszych polskich publikacji warto wymienić: Eugeniusz Nowak, „Trzy pokolenia Jankowskich – badaczy przyrody Azji”, *Wszechświat* 89/10 (1988): 228–233; Grzegorz Igor Dalkiewicz, „Michał Jankowski i jego potomkowie”, *Magazyn Polski* 12/155 (2018): 23–28; A. Dobiech, P. Śliwiński, *Jankowscy – myśliwi Dalekiego Wschodu z przełomu XIX i XX wieku* [b.r.n.w.m.].
 - 5 Na pierwsze miejsce wysuwają się prace Tatiany Simbircewej, jednej z najwybitniejszych rosyjskich koreanistek: Tatiana Simbircewa, „Ubieżiszczie ruskich *bielych* Nowina. Gazeta *Czoston Ilbo* o Iankowskich (1938 god) [Убежище русских «белых» Новина. Газета «Чосон ильбо» о Янковских (1938 год)], za: <https://kogyo-saram.ru/ubezhishhe-russkih-belyh-novina-gazeta-choson-ilbo-o-yankovskih-1938-god/> (dostęp: 18.12.2021); *eadem*, „Russian Materials on the Pre-Modern (till 1920’s) history of Russian-Korean Relations: Diplomatic and Social Aspects”, w: *International Conference on Korean Historical Materials and the History of Koreans in Europe*, red. Sang-Hwan Seong (Bonn, 2004), 309–327; patrz też: C.B. Smirnow, „Siemia Iankowskich: Socialnaia adaptacia ruskich emigrantow w Korieie (1920-e-naczalo 140-tych godow)”, *Izvestia. Ural Fiedieralnyj Uniwersitet. Sieria 2. Gumanitarnyje Nauki* 23/1 (2021): 99–113.
 - 6 Valery Yankovsky, *Escape. A True Story. One Man’s Journey Through the Red Hell of Stalin’s Gulags*, transl. Michael Hintze (Sydney: [b.n.w.], 2007); *idem*, *From the Crusades to Gulag and Beyond*.

należą Donald N. Clark i Rock Brynner⁷. W piśmiennictwie koreańskim głośniej było o Jankowskich w czasie okupacji japońskiej niż po II wojnie światowej. Głównym specjalistą od rodziny Jankowskich wśród współczesnych historyków koreańskich jest Chŏng Sŏng Hwa⁸.

Tradycja rodzinna utrzymywała, że ród sięgał korzeniami średniowiecza, zasłużył się udziałem w wyprawach krzyżowych w obronie Grobu Chrystusa oraz w walkach z Krzyżakami. Szlachectwo dla rodu miał zyskać swym męstwem i krwią Tadeusz Nowina Jankowski, który według przekazu ocalał króla polskiego podczas bitwy z zakonem krzyżackim, tracąc nogę, ale zyskując herb Nowina⁹. Założyciel dalekowschodniej linii rodu, Michał Jankowski, został zesłany do kopalni nerczyńskich na osiem lat za udział w powstaniu styczniowym. Miejscem zsyłki była kopalnia złota nad rzeką Olekmą, dopływem Leny¹⁰. Wspominał o nim wielokrotnie w swych pamiętnikach Benedykt Dybowski, który był też autorem jego biografii¹¹. W 1872 r. Dybowski zaproponował Jankowskiemu w imieniu Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego eksplorację dorzecza Amuru, czyli tych samych terenów, na których w XVII w. założył osadę Albazino Nicefor Jaksa Czernichowski, szlachcic polski wzięty do niewoli podczas wojny smoleńskiej¹². Jankowski, będąc znakomitym cieślą i myśliwym, łodzią własnej produkcji, napędzaną żaglem, dotarł Amurem, Ussuri, Sungaczą i jeziorem Chanka aż do Władywostoku. W latach 1874–1879 był dyrektorem kopalni złota na wyspie Askold w Kraju Przymorskim. W tym czasie prowadził też badania ornitologiczne i entomologiczne na wyspie, wysyłając okazy do muzeów w Petersburgu i Warszawie. Podczas eksploracji linii brzegowej na południe od Władywostoku odkrył niezamieszkały półwysep, bogaty w zwierzyne, pastwiska i z łatwą linią brzegową o piaszczystych plażach, który nosi obecnie nazwę Półwyspu Jankowskiego. Od generała gubernatora zarzą-

7 Donald N. Clark, *Living Dangerously*; Rock Brynner, *Empire & Odyssey. The Brynners in Far East Russia and Beyond* (Hanover, NH: Steerforth Press, 2006).

8 Chŏng Sŏng Hwa, „Singminji sidae rösiain yangkŏp'usük'i ilgaüi hanbando chŏngch'akkirok” „식민지 시대 러시아인 양코프스키 일가의 한반도 정착기록 [Historia uciekinierów rosyjskiej rodziny Jankowskich w kolonialnej Korei], *The Journal of Humanities* 32 (2011): 137–160.

9 Yankovsky, *From the Crusades to Gulag*, 3.

10 *Ibidem*.

11 *Pamiętnik dra Benedykta Dybowskiego of roku 1862 zaczawszy do roku 1878* (Lwów, 1930), 439. Biogram w: Ślabczyński, Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, 154–155.

12 O osadzie Albazino patrz: Marian Dubiecki, *Osadczy ziemi Mandżu w XVII stuleciu*, *Studia Historyczne. Serya I* (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1901), 1–55; Zygmunt Łukawski, *Historia Syberii* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981), 83–85; Sebes, *The Jesuits and the Sino-Russian Treaty*, 24, 61.

dzającego regionem ussuryjskim otrzymał zgodę na długoletnią dzierżawę półwyspu i w celu zagospodarowania zawarł spółkę z norweskim skipperem Friedholmem Gekiem oraz szwajcarskim przedsiębiorcą Julem Brynnerem. W międzyczasie założył z pomocą Benedykta Dybowskiego rodzinę – Olgę Kuzniecową, swą przyszłą żonę, wybrał we Władywostoku z albumu fotograficznego Karola Iwana Schultza. W 1879 r. przyszedł na świat syn Jerzy.

W 1880 r. Michał Jankowski założył farmę w zatoce Sidiemi, około 20 km na północ od północno-wschodniej granicy prowincji Hamgyŏng, gdzie przez następne trzydzieści lat prowadził stadninę koni, hodowlę saren syberyjskich oraz plantację dzikiego żeń-szenia. W 1883 r. odwiedził gospodarstwo Dybowski, stwierdzając, że nigdzie na Dalekim Wschodzie nie widział lepszego¹³. Z poroży saren wytwarzano bardzo ceniony w Korei i Chinach środek leczniczy, co przynosiło duże zyski hodowcy, natomiast konie Jankowskiego znane były we Wschodniej Syberii¹⁴. Wśród Koreańczyków Michał uchodził za „czterookiego” (*nenuni*), gdyż był tak znakomitym strzelcem, iż uważano, że ma dodatkową parę oczu z tyłu głowy¹⁵. Jankowski był też może najbardziej znanym myśliwym polującym na tygrysy koreańskie. Podczas pierwszych piętnastu lat istnienia farmy tygrysy zagryzły ponad pięćdziesiąt koni i niezliczoną liczbę psów, świń i bydła. Michał osobiście zastrzelił kilka tygrysów w obronie stada, w jego ślady poszli syn i wnuk – Walery i Jerzy¹⁶. W 1944 r. wydał Jerzy Jankowski w Harbinie książkę *Pół wieku polowania na tygrysy*¹⁷.

13 V. Yankovsky, *From the Crusades to Gulag*, 7.

14 *Ibidem*, 10.

15 W języku koreańskim *nenun* (네눈), stąd dzieci *nenun ūi aidül* (네눈의아이들). Walerij Jankowskij, *Nenuni-czetyrzechgłaznyj. Powiest* (Jarosław: Izdatielstwo Wierchnij-Wołż, 1979), 60–68; Donald N. Clark, *Vanished Exiles: The Prewar Russian Community in Korea*, w: *Korean Studies: New Pacific Currents*, red. Suh Dae-Sook (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1994), 47.

16 Pisał w 1943 r. Jerzy Jankowski, ówczesny senior rodu: „Od trzech lat nie mogę polować w Mandżurii. Poluję za to niemało w Korei, pozyskując w sezonie trzydzieści–czterdzieści sztuk, głównie saren, w mniejszym stopniu dzików. Jednakowoż żywię jeszcze nadzieję na spotkanie z tygrysem. Cieszę się za to sukcesami synów. Widać, że moje nauki nie poszły na marne. Stali się znakomitymi łowcami, a za tygrysami chodzą w pojedynkę. Walerij i Jurij mają na koncie po jednym tygrysie. Arsenijowi jeszcze się nie udało, wierzę jednak, że i on niedługo będzie mógł się pochwalić upolowanym tygrysem. [...] W dniu tym z radością wzniosę toast nie tylko za zdrowie wszystkich «tygrysiarzy», ale również wszystkich tygrysów. Niech wzrastają w liczbie i czekają na moich wuków. Bo jeśli tygrysy znikną z tajgi, to jakby przestało bić jej serce”. Jankowski, *50 lat życia w tajdze*, 178–179.

17 Jankowskij, *Półwieka ochoty na tigrow*.

Polowania z Jankowskim odbiły się szerokim echem w ówczesnej literaturze wspomnieniowej, pamiętnikarskiej i podróżniczej¹⁸.

O jego odwadze i przedsiębiorczości świadczą brawurowe wyprawy przeciwko grasującym bandom chunchuzów, które zamordowały żonę i dzieci Geka. W obronie posiadłości wznosił kamienny dwór obronny i stworzył prywatny oddział, który w okresie największego rozrostu liczył około sześciuset osób tzw. służaszczich¹⁹. To wojsko najemne przypominało bardziej zaciągi feudalne, gdyż Jankowski odpowiedzialny był nie tylko za samych żołnierzy, ale również za ich rodziny. W późniejszym okresie wojsko to wspierały oddziały białych w obronie Władywostoku i pasa przymorskiego do granicy z Koreą. Jankowski był wybitnym specjalistą od hodowli koni. W celu ulepszenia własnej stadniny wybrał się „trojką” po klacze i ogiery rozplodowe do Irkucka w 1891 r. Po dziesięciu miesiącach heroicznej ekspedycji, która nadaje się na film przygodowy, przyprowadził sześć ogierów i trzydzieści trzy duże klacze tomskie²⁰. Z podobną misją wysłał do Stanów Zjednoczonych kilkanaście lat później swego syna Jerzego. Jego konie przebywały na wybiegu przez cały rok: „Kąpane w deszczu i suszone na słońcu, wyglądały jakby wyszły spod opieki najlepszych masztalerzy”²¹. Michał zmarł w Soczi w 1912 r., schedę po ojcu przejął Jerzy. Pod jego opieką gospodarstwo wzbogaciła plantacja leczniczego żeń-szenia i przemysłowy połów ryb. W szczególności opanowanie sztuki uprawy tej bardzo pożądaney, a trudnej do utrzymania w warunkach ogrodowych rośliny było ogromnym osiągnięciem agronomicznym Jankowskich. W okresie przedrewolucyjnym Jankowscy byli potentatami znanymi we Władywostoku i Harbinie. Nowina przypominała ogród Eden. Królował tam oswojony lampart amurski, którego wychowano od szczenięcia i nazwano Samsonem. Został schwytyany jako szczenię i udomowiony przez Jana Jankowskiego, syna Michała Jankowskiego. Żona Jana, Angelina, paradowała z nim ulicami Władywostoku²².

Jerzy Jankowski wierzył, że wojna domowa w Rosji zakończy się pomyślnie dla „białych”, do ostatniej chwili zwlekał z ewakuacją, co było tym trudniejsze, że wiązało się z porzuceniem plantacji żeń-szenia oraz

18 Patrz choćby: Jan Stolzman, „Tygrys na półwyspie Jankowskiego”, w: *Kalendarz Myśliwski za rok zwyczajny 1899* (Warszawa: Nakładem Magazynu broni, prochu i przyborów myśliwskich B. Ronczewskiego, 1898), 47–52; Antoni Ferdynand Ossendowski, *W ludzkiej i leśnej kniei* (Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1923), 123–128.

19 Donald N. Clark, *Living Dangerously*, 147–148.

20 Yankovsky, *From the Crusades*, 8–9.

21 *Ibidem*, 7.

22 V.K. Arsenyev, *Across the Ussuri Kray: Travels in the Sikhote-Alin Mountains*, transl. Jonathan C. Slaght (Bloomington: Indiana University Press, 2016), 197.

przewozem tabunu koni, który liczył wówczas pięćset sztuk. Obrona Władywostoku trwała pięć lat. Na ewakuację zdecydowano się w ostatniej chwili. Rozpuszczono większość służby. Drogą morską zdołano przetransportować tylko najlepsze sztuki ze stadniny, w tym osiem krów holenderskich, pozostawiono natomiast jelenie i plantację żeńszenia. Nowe gospodarstwo rolne w Korei budowano od podstaw, śpiąc w namiotach i szałasach, wyprzedając część nieruchomości, żyjąc z polowania. Zostało ono założone w górnym biegu rzeki Ompo, około 50 km od miasta Chŏngjin, w prowincji Hamgyŏng, w pobliżu świętej góry Paektu²³. Koreański okres w życiu Jankowskich należy prawdopodobnie do najciekawszych. Często też rodzina Jankowskich pojawia się we wspomnieniach zachodnich podróżników. Z seniorem rodu przeprowadzała wywiad prasa koreańska, pod wielkim wrażeniem rodziny była angielska aktorka Mary Linley Taylor, która gościła u Jerzego Jankowskiego w latach trzydziestych²⁴. Podróżujący po północnej Korei w 1935 r. znany szwedzki geograf i podróżnik, Sten Bergman (1895–1975), na farmie Jankowskich przebywał przez rok i uczynił ją bazą wypadową badań i wypraw łowieckich. Uważał on, że nie ma bardziej znanego nazwiska zachodniego w północnych regionach kraju.

Żadne europejskie nazwisko nie jest tak dobrze znane w północnej części Korei jak nazwisko Jankowskich. Posiadacz tego nazwiska jest Rosjaninem, który osiedlił się w wiosce Shuotsu. Jak większość Rosjan, których można spotkać poza ojczyzną, jego życie obfitowało w gwałtowne zawrócenia. Jego ojciec, który nie żyje już od dawna, wyemigrował za młodu z Polski, aby osiąść na obrzeżach Syberii, nad Morzem Japońskim. Był nie tylko znakomitym osadnikiem, ale przyczynił się też znacznie do badań naukowych fauny Wschodniej Syberii. Zdobyte przez niego okazy wielu dziwnych zwierząt można wciąż zobaczyć w muzeach Leningradu, Warszawy oraz w wielu innych miejscach. Niektóre z tych eksponatów, zebrane przez Jankowskiego w Syberii Wschodniej, nie były wcześniej znane światu naukowemu²⁵.

W nowym środowisku rodzina szybko się zaaklimatyzowała. Dzieci chodziły do japońskiej szkoły, starszą młodzież wysyłano do Harbina, braki w edukacji uzupełniali prywatni nauczyciele. Trzecie pokolenie

23 Brynner, *Empire & Oddysey*, 113.

24 Antoni Ferdynand Ossendowski, *W ludzkiej i leśnej kniei*, 123–128; Mary Linley Taylor, *The Tiger's Claw. The Life Story of East Asia's Mighty Hunter* (London: Burke Publishing, 1956) [przekład polski: *Z Jankowskim w tajdze*, przekł. Roman Sikora (Zawadzkie: Atra World, 2021)].

25 Sten Bergman, *In Korean Wilds and Villages* (London: Travel Book Club, 1938), 119.

Jankowskich w domu posługiwało się językiem rosyjskim, w szkole zdobywało podstawy języka japońskiego, na co dzień zaś, podczas pracy i zabawy, uczyło się języka koreańskiego od swoich sąsiadów²⁶. Założona przez Jerzego Jankowskiego nowa siedziba rodowa, którą nazwał Nowiną, przypominać miała o herbie szlacheckim rodu, który w języku staropolskim – jak tłumaczył jeszcze senior Michał – oznaczał „krótki miecz” widniejący w polu herbowym. Nazwa siedziby miała jednak jeszcze drugie, również staropolskie pochodzenie, o którym Jankowscy też wiedzieli, aczkolwiek nie ma wzmianki o nim w materiałach wspomnieniowych. „Nowina” była rola uprawiana po raz pierwszy, którą trudem i znojem obrócono w ziemię orną po wykarczowaniu lasu, po osuszeniu bagien czy po zagospodarowaniu nieużytków²⁷. Wspominał syn Jerzego, Walery:

„Nowina” została stworzona w ciągu dwudziestu lat dzięki niespożytej energii moich rodziców i z pomocą nas, ich dzieci, oraz dalszych krewnych. Zaczęło się od pustego płaskowyżu nad brzegiem krystalicznej rzeki płynącej przez dolinę między dwoma górami. Przekształciliśmy to miejsce w cud natury. Zrobiliśmy aleje wysadzone topolami i białymi akacjami, wybudowaliśmy dache wakacyjne, teatr, który służył również jako sala klubowa, jadalnię dla gości, korty tenisowe oraz egzotyczne mosty wiszące nad bystrym nurtem rzeki Ompo. Ale to nie wszystko: mieliśmy też sad, pasiekę, małą farmę mleczną, ogrodzony teren dla dzikich saren schwytanych w lesie, których miękkie rogi zwane „pantui” wykorzystywane są w medycynie tybetańskiej, co dawało nam wystarczający zysk na pokrycie większości bieżących wydatków²⁸.

W maju 1938 r. udzielił Jerzy Jankowski wywiadu dla gazety „Chosŏn Ilbo”. Całość ukazała się drukiem w trzech artykułach – 4, 5 i 8 czerwca. Zamieszczony materiał ilustracyjny przedstawia Jankowskiego w pierwszej siedzibie rodowej, w Sidiemi, w Kraju Przymorskim, na drugiej fotografii widnieje wiszący most nad rzeką Ompo, na trzeciej przedstawiono domek letniskowy dla kuracjuszy oraz drewnianą cerkiew. Jerzy Jankowski posługiwał się w rozmowie łamanym językiem koreańskim, który dobrze rozumiał. Całość ma charakter wspomnieniowy, w którym akcent został położony na sześćsetletnią tradycję rodu (Jankowscy dumnie fotografowali się z herbem rodzowym, który również wyszyty

26 Wspomnienia Jerzego Jankowskiego wydane przez Tatianę Simbircewą: *Novina*, <https://koryo-saram.ru/o-pokoleniyah-kanuvshih-v-letu/> (dostęp: 18.12.2021).

27 Patrz hasło „Nowina” za: *Słownik polszczyzny XV wieku*, t. 18, red. Maria Renata Mayenowa (Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988), 531.

28 Yankovsky, *Escape*, 2–3.

był na fladze powiewającej nad głównym budynkiem), wcześniejsze doświadczenia w Rosji (Sidiemi uważano nadal za główną siedzibę) oraz pasę myśliwską i hodowlaną. Podczas wojny domowej w Rosji prywatne wojsko Jankowskiego zajmowało się obroną pasa ziemi między Władywostokiem a Sidiemi. Lojalność wobec cara oraz tęsknota za dawną Rosją znajduje swe odbicie w opowieści o klaczy z jego stadniny podarowanej Mikołajowi II, na której, bez mapy i kompasu, pokonując całą Syberię, przejechała wierzchem do Petersburga osiemnastoletnia dziewczyna imieniem Kudaszewa. Ten nie lada wyczyn przyciągnął uwagę prasy światowej. Niestety i koń, i dziewczyna zginęli w zawierusze rewolucyjnej²⁹. Jerzy Jankowski został również opisany przez Willarda Price'a w kwietniowym numerze „National Geographic” z 1945 r. jako człowiek, który prawdopodobnie zna najlepiej koreańską faunę. Nowinę nazywa amerykański dziennikarz „pałacem Monte Christo w leśnej głuszy”. O gospodarzu mówi, że jest równie sprawny w polowaniu na grubą zwierzynę, co w kolekcjonowaniu motyli³⁰.

Przez ponad dwadzieścia lat Nowina była najbardziej popularnym kurortem w Korei dla „białej” emigracji rosyjskiej, która ściągała w miesiącach letnich z upalnych miast chińskich. Rodzinna atmosfera, dobre wyżywienie i przyjemny klimat przyciągały nawet turystów z Europy i Stanów Zjednoczonych. Dla budowy kurortu Jerzy zaciągnął pożyczkę w banku w Harbinie, stopniowo skupował też sąsiednie grunty, które przeznaczał na sad owocowy, pastwisko oraz las. W 1927 r. wzniesiono dom wakacyjny z sypialniami i jadalnią dla czterdziestu gości. Wybudowano też łaźnię oraz przerzucono przez rzekę most wiszący, który stanowił dużą atrakcję dla dzieci. Wypracowane zyski Jerzy Jankowski przeznaczył na zakup kurortu letniego, który nazwano Lukomoriem. Poetycka nazwa położonego w zatoczce nad Oceanem Spokojnym kąpieliska nawiązywała do poematu Puszkina *Rusłan i Ludmiła*. Od Nowiny oddalona była o 18 km pobliska stacja kolejowa Ruyken, która umożliwiała wygodny dojazd³¹. Lukomorie i Nowina były traktowane do końca swego istnienia jako przedsięwzięcie rodzinne otwarte na przyja-

29 Artykuły z „Chosŏn Ilbo” zostały opublikowane w formie skanów i w przekładzie na język rosyjski przez Tatianę Simbirczewą: Simbircewa, „Ubieżyszczie ruskich *bielych* Nowina”.

30 Willard Price, „The Jap Rule Hermit Kingdom”, *National Geographic* 88/4 (1945): 430–431.

31 Yankovsky, *From the Crusades to Gulag and Beyond*, 35. Stosowny fragment w języku rosyjskim w poemacie Puszkina brzmi: „U lukomorja dub zielionyj/ Złataja ciep na dubie tom/ I dniem i nocziu kot yczionyj/ Wsio chodit po ciepi krugom;/ Idiot naprawo – piesn zawodit,/ Naliewo – skazku goworit”.

ciół i gości. Dorastających synów Jerzy usamodzielniał, pozwalając im zakładać własne chutory. Walery przeniósł się na drugą stronę granicy do Mandżurii, gdzie założył własne gospodarstwo, które nazwał „Osadą Tygrysią”³².

Kowbojski tryb życia, który obserwował Stanisław Ossendowski w Sidiemi, odtworzony został w Nowinie. Wszyscy mężczyźni byli znakomitymi jeźdźcami. U Jankowskich lekcje jazdy konnej pobierał też Yul Brynner, późniejszy znany aktor hollywoodzki i odtwórca głównej roli w filmie *Siedmiu wspaniałych*³³. Fenomen Nowiny polegał również na tym, że ciężkiej pracy rolniczej towarzyszyła kultura wysoka, o którą dbały w rodzinie kobiety – matka i żona Jerzego: Olga Łukinczyna Kuźniecowa oraz Margarita Michajłowna Szewaliewa. Dzieci pobierały lekcje muzyki, a w miesiącach letnich organizowano przedstawienia teatralne, na które zapraszano zawodowych artystów z Harbina i Szanghaju³⁴. Zadbano również o sprawy duchowe. 25 czerwca 1937 r. w majątku Nowina nastąpiło poświęcenie cerkwi pod wezwaniem Wniebowstąpienia Chrystusa, która wzniesiona została z inicjatywy żony Jerzego Jankowskiego. Wcześniej chrzty możliwe były tylko w Harbinie albo w Seulu. Uroczystość stanowiła okazję dla zjazdu białej rosyjskiej emigracji zaprzyjaźnionej z rodziną Jankowskich, w tym rodziny Brynnerów³⁵.

Po zajęciu północnej części Korei przez wojska sowieckie Walery pracował z młodszym bratem Jerzym w Pyöngyang w roli tłumacza języka japońskiego i koreańskiego przy 25 sztabie Armii. Najmłodszy brat, Arsenij, przebywał w Chöngjin, pracując dla wywiadu wojskowego marynarki. Nie ocaliło to rodziny. W 1946 r. jej los został przypieczętowany. Nie było dla niej miejsca w sowieckim porządku. Rozpoczęły się aresztowania. Reszta rodziny, która zdołała uciec na południe Korei oraz do Chin, uległa rozproszaniu po całym świecie, od Australii po Kanadę, Kalifornię i Amerykę Łacińską. Zacionalizowany majątek został skolektywizowany i zmarnowany. Ojciec Jerzy Jankowski zmarł w Gułagu w 1956 r. Walery, zesłany na Kołymę, wyszedł z łagrów rok wcześniej. Żonę, która była w ciąży w chwili rozstania, spotkał dopiero w późnej starości, kiedy ułożył sobie życie we Włodzimierzu pod Moskwą z kobietą,

32 *Ibidem*, 133–135.

33 *Ibidem*, 83; Brynner, *Empire & Odyssey*, 145; Yankovsky, *From the Crusades to Gulag*, 96.

34 Yankovsky, *From the Crusades to Gulag*, 83.

35 „Nowyj chram Woskriesienia Christowa w błagodatnoj Siewiernoj Koriej”, *Chlieb Niebiesnyj*, Harbin, 10 (1937), za: <https://koryo-saram.ru/novyj-hram-voskreseniya-hristova-v-blagodatnoj-severnoj-koree-harbin-1937/> (dostęp: 21.12.2021).

która, podobnie jak on sam, była potomkinią polskich zesłańców³⁶. Zmarł 17 kwietnia 2010 r. w wieku 98 lat.

Ze szlachtą polską łączyła Jankowskich pamięć o herbie i rodzie, miłość do ojczyzniego zagonu i sprawne posługiwanie się bronią, zamiłowanie do koni i umiejętność udomawiania zwierząt dzikich, otwartość na świat orientalny i łatwość radzenia sobie w społeczeństwach pogranicznych, gdzie, jak na kresach Rzeczypospolitej, stykały się z sobą różne kultury i wierzenia. Przypominali więc Jankowscy Jana Chryzostoma Paska i Nicefora Czernihowskiego podejściem do zwierząt, jako myśliwi, traperzy i rolnicy, ale szli też w ślady Michała Boyma, Tadeusza Krusińskiego, Maurycego Beniowskiego jako badacze koreańskiej flory, fauny i obcych kultur³⁷. Było jednak coś więcej niż etos szlachecki w genotypie kulturowym Jankowskich. Victor Davis Hanson, wybitny amerykański filolog klasyczny, zauważył, że początki zachodniej cywilizacji tkwią w udomowieniu trzech roślin: jęczmienia, winnej latorośli oraz drzewa oliwnego. Z rafinacji zboża, winogron i oliwki zrodziło się rzemiosło opierające się początkowo na żarnach, prasie oliwnej i tłoczni winnej. Z wytworzonych nadwyżek produkcyjnych wyłonił się handel towarowy. Własność i wolność oraz opierająca się na cnotach obywatelskich kultura polityczna greckiego polis wytworzyły kulturę wysoką, której symbolem była architektura sakralna i teatru³⁸. Można śmiało postawić tezę, że rodzina Jankowskich przeszła w ciągu swej syberyjskiej, daleko-wschodniej i koreańskiej drogi cały cykl ewolucyjny ukazujący początek, rozwój i upadek cywilizacji, od stanu zbieracko-łowieckiego, poprzez udomowienie roślin i zwierząt, przez wysoką kulturę rolniczą opierającą się na rozwiniętym mieście, poprzez własną działalność artystyczną i duchową, czego symbolem był teatr domowy oraz cerkiew prawosławna. Dwukrotnie ten dorobek został zniszczony przez siły wrogie kulturze i cywilizacji. Ruiny Sidiemi i Nowiny prowadzą niemy dialog aleatoryczny z ruinami ateńskiego Akropolu i rzymskiego Kapitolu. Bogate i dobre

36 Yankovsky, *Escape, A True Story*, 36; *idem*, *From the Crusades to Gulag*, 232.

37 Michał Jankowski brał udział w 1893 r. w wyprawie przyrodniczej badającej motyle wzdłuż wschodniej linii brzegowej Korei, docierając od Władywostoku do Wonsan. W 1897 r. jako członek Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego badał florę i faunę wzdłuż północnej granicy Korei wytyczonej rzekami Tumen i Amnok. *Opisanije Korei (z kartoj) sostawlieno w kancelarii ministra finansow. Czast 1* (Sankt Pietierburg: Tipografia I.N. Erlicha, 1900), 71–72. Uczni rosyjscy przygotowujący to pierwsze naukowe kompendium wiedzy o Korei powoływali się na Michała Jankowskiego jako na specjalistę od koreańskiej flory i fauny. *Ibidem*, 201–202, 208, 211.

38 Victor Davis Hanson, *The Other Greeks. The Family Farm and the Agrarian Roots of Western Civilization* (Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1999), 397–402.

życie trzech pokoleń Jankowskich, na które złożyła się praca Michała, Jerzego i Walerego, stanowią gotowy scenariusz filmowy godny *Władcy pierścieni*, *Przeminęło z wiatrem* i *Siedmiu wspaniałych*³⁹. Odległy blask dwóch małych ojczyzn Sidiemi i Nowiny-Lukomorje jaśniej baśniowością *Rusłana i Ludmiły* Puszkina i mądrością Cypriana Kamila Norwida, który powiązał piękno i pracę ze zmartwychwstaniem.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Arsenyev K. Vladimir, *Across the Ussuri Kray: Travels in the Sikhote-Alin Mountains*, transl. Jonathan C. Slaght (Bloomington: Indiana University Press 2016).
- Bergman Sten, *In Korean Wilds and Villages* (London: Travel Book Club, 1938).
- Jankowski Jurij, *50 lat życia w tajdze* (Zawadzkie: Atra, 2018).
- Jankowskij Iurij, *Połwieka ochoty na tigrow* (Władiwostok: Ussuri, 1990).
- Jankowskij Michaił, Jankowskij Iurij, Jankowskij Walierij, 2012. *Nenuni. Dalniewostoczna odisieja*, przekł. Tatiana Simbircewa (Władiwostok: Izdatielstwo „Rubież”, 2012).
- Jankowskij Walierij, *Dołgoje wozwraszczenie* (Jarosław: Wierchnie–Wołżskoje Knižnoje Izdatielstwo, 1991).
- Jankowskij Walierij, *Nenuni-czetyrzechgłaznyj. Powiest* (Jarosław: Wierchnie–Wołżskoje Knižnoje Izdatielstwo, 1979).
- Jankowskij Walierij, *Novina*, <https://koryo-saram.ru/o-pokoleniyah-kanuwshih-v-letu/>.
- Jankowskij Walierij, *Ot groba Gospodnia do groba GULAGA* (Kowrow: Masz-tiekst 2000).
- Jankowskij Walierij, *Ot Sidiemi do Nowiny. Daliekowostoczna saga* (Władiwostok: Rubież, 2011).
- Jankowskij Walierij, *Połustrow. Powiest ob uczisatnikie polskowo wosstania 1893 goda, ucziomom-naturalistie, pionierie ocwoienienia Priamuria* (Władiwostok: Dalniewostocznoje Knižnoje Izdatielstwo, 1989).
- Jankowskij Walierij, *Potomki Nenuni. Powiest i rasskazy* (Moskwa: Sowriemien-niki, 1986).
- Jankowskij Walierij, *Tigr, olien, zieńszien* (Moskwa: Tropa, 1993).
- Jankowskij Walierij, *W poiskach zienszenia. Raskazy* (Jarosław: Wierchnie–Wołżskoje Knižnoje Izdatielstwo, 1972).

39 Powyższe trzy filmy ukazują trajektorię losu rodziny, która trzykrotnie traciła stabilizację życiową z powodu wojen, ale dwukrotnie, z bronią w ręku, stworzyła w trudnych warunkach namiastkę rajy na ziemi, aby utonąć ostatecznie w Lecie – rzecze zapomnienia. Tatiana Simbircewa, „O pokoleniach kanuwszych w Lietu. Walierij Jankowskij. Nowina”, *Wostoczna kolekcja* (2002): 119–133.

„Wiadomości o działalności P. Jana Kalinowskiego w Korei”, *Wszechświat* (1887): 666–669.

Yankovsky Valery, *Escape. A True Story. One Man's Journey Through the Red Hell of Stalin's Gulags*, tr. Michael Hintze (Sydney: [b.n.w.], 2007).

Yankovsky Valery, *From the Crusades to Gulag and Beyond*, transl. Michael Hintze (Sydney: [b.n.w.], 2000).

Opracowania

Brynnner Rock, *Empire & Odyssey. The Brynners in Far East Russia and Beyond* (Hanover, NH: Steerforth Press, 2006).

Capua Michelangelo, *Yul Brynner. A Biography* (Jefferson NC – London: McFarland & Company, 2006).

Clark N. Donald, *Living Dangerously in Korea. The Western Experience 1900–1950* (Norwalk: Eastbridge, 2003).

Clark N. Donald, *Vanished Exiles: The Prewar Russian Community in Korea*, w: *Korean Studies: New Pacific Currents*, red. Suh Dae-Sook (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1994), 41–57.

Dobiech Andrzej, Śliwiński Paweł, *Jankowscy – myśliwi Dalekiego Wschodu z przełomu XIX i XX wieku* [b.r.n.w.m.].

Dubiecki Maryan, *Osadczy ziemi Mandżu w XVII stuleciu*, w: *Obrazy i Studia Historyczne. Serya 1* (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1901), 3–55.

Hanson Victor Davis, *The Other Greeks. The Family Farm and the Agrarian Roots of Western Civilization* (Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1999).

Howard J. Harvey, *Ten Weeks with Chinese Bandits* (London: Bodley Head, 1927).

Łukawski Zygmunt, *Historia Syberii* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981).

Malozemoff Andrew, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904* (New York: Octagon Books, 1997).

Opisanije Korei (z kartoj) sostawlieno w kancelarii ministra finansow. Czast 1 (Sankt Pietierburg: Tipografia I.N. Erlicha, 1900).

Ossendowski Antoni Ferdynand, *W ludzkiej i leśnej kniei* (Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1923).

Pamiętnik dra Benedykt Dybowskiego of roku 1862 zacząwszy do roku 1878 (Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1930).

Przewalski Mikołaj, *Podróż po Kraju Ussuryjskim 1867–1869* (Zawadzkie: Atra, 2018).

Sebes Joseph, *The Jesuits and the Sino-Russian Treaty of Nerchinsk (1689). The Diary of Thomas Pereira* (Rome: Insitutum Historicum S.I. 1961).

Simbircewa Tatiana, „Russian Materials on the Pre-Modern (till 1920's) history of Russian-Korean Relations: Diplomatic and Social Aspects”, w: *International Conference on Korean Historical Materials and the History of Koreans in Europe*, ed. Sang-Hwan Seong (Bonn: Embassy of the Republic of Korea, 2004), 309–327.

- Ślabczyński Wacław i Tadeusz, *Słownik podróżników polskich* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1992).
- Słownik polszczyzny XV wieku*, t. 18, red. Maria Renata Mayenowa (Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988).
- Song Niansheng, *Making Borders in Modern Asia: The Tumen River Demarcation, 1881–1919* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).
- Stolz Jan, „Tygrys na półwyspie Jankowskiego”, w: *Kalendarz Myśliwski za rok zwyczajny 1899* (Warszawa: Nakładem Magazynu broni, prochu i przyborów myśliwskich B. Ronczewskiego, 1898), 47–52.
- Taylor Mary Linley, *The Tiger’s Claw. The Life Story of East Asia’s Mighty Hunter* (London: Burke Publishing, 1956) [przekład polski: *Z Jankowskim w tajdze*, przekł. Roman Sikora (Zawadzkie: Atra World, 2021)].
- Russkie bez Rosсии. Iankowskije*, czast 4. <https://www.youtube.com/watch?v=EsPuueT57P8> (dostęp: 18.12.2021).
- Wadas Andrzej, *W Krainie Porannej Ciszy i śnieżnopiórych żurawi. Zachód a Królestwo Chosŏn. Historia wczesnych kontaktów XVI–XIX w. Studium historyczno-kulturoznawcze* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum 2021), 374–378.

Czasopisma

- Chŏng Sŏng Hwa, „Singminji sidae rŏsiain yangkŏp’ŭsŭk’i ilgaui hanbando chŏngch’akkirok” „식민지 시대 러시아인 양코프스키 일가의 한반도 정착 기록” [Historia uciekinierów rosyjskiej rodziny Jankowskich w kolonialnej Korei], *The Journal of Humanities* 32 (2011): 137–160.
- Dalkiewicz Grzegorz Igor, „Michał Jankowski i jego potomkowie”, *Magazyn Polski* 12/155 (2018): 23–28.
- Izwiestkow Alieksandr, „Kiem był dlia nas Walierij Jankowski?”, *Wladimirskije wiadmosti*, (22 Oktiabria 2010), <https://vedom.ru/news/2010/10/22/2194-kem-był>
- Kasjanow Wiktor Nikołajewicz, „Primorskije imienia w okriectnostiach Wladiwastoka na rubieżie XIX–XX wiekow”, *Russkaja usadba* no. 11 (27) (2005): 271–286.
- Nowak Eugeniusz, „Trzy pokolenia Jankowskich – badaczy przyrody Azji”, *Wszechświat* 89/10 (1988): 228–233.
- „Nowyj chram Woskriesienia Christowa w błagodotnoj Siewiernoj Koriejie”, *Chlieb Niebiesnyj*, Harbin, 10 (1937), za: <https://koryo-saram.ru/novyj-hram-voskreseniya-hristova-v-blagodatnoj-severnoj-koree-harbin-1937/> (dostęp: 21.12.2021).
- Price Willard, „The Jap Rule Hermit Kingdom”, *National Geographic* 88/4 (1945): 429–451.
- Siegelbaum H. Lewis, „Another «Yellow Peril»: Chinese Migrants in the Russian Far East and the Russian Reaction Before 1917”, *Modern Asian Studies* 2 (1978): 307–330.

- Simbircewa Tatiana, „O pokoleniach kanuwszych w Lietu. Walierij Jankowskij. Nowina”, *Wostocznaia kolekcja* (2002): 119–133.
- Simbircewa Tatiana, „Ubieżiszczie ruskich *bielych* Nowina. Gazieta *Czoson Ilbo* o Iankowskich (1938 god) [Убежище русских «белых» Новина. Газета «Чосон ильбо» о Янковских (1938 год)], za: <https://koryo-saram.ru/ubez-hishhe-russkih-belyh-novina-gazeta-choson-ilbo-o-yankovskih-1938-god/> (dostęp: 18.12.2021).
- Smirnow W. Siergiej, „Siemia Iankowskich: Socialnaia adaptacia ruskich emigrantow w Korieie (1920-e-naczalo 140-tych godow)”, *Izvestia. Ural Fiedieralnyj Uniwiersitet. Sieria 2. Gumanitarnyje Nauki* 23/1 (2021): 99–113.
- Talko-Hryniewicz Julian, „Polacy jako badacze Dalekiego Wschodu”, *Przegląd Współczesny* 26 (1924): 357–377.
- Wadas Andrzej, „The Two Chivalrous Nations. Waclaw Sieroszewski and the Japanese Presence in Korea”, *Perspektywy Kultury* 19/4 (2017): 107–124.

